

saada paremat Eesti kirjandust; Rõuges kutsus K. ellu koguduse vaimuliku elu juhtimiseks vanemate-instituudi, mis alguses väljaspoolgi tähelepanu endale tõmbas, kuid ometi ei suutnud välja areneda tundavamaks teguriks koguduse usuelu edendamise alal ning mõne aja järel oma tähenduse kaotas. Jutlustajana leidis K. laialist poolehoidu ning palju lugupidamist, iseäranis nooremas eas Valgas ja Rõuges asudes; tema jutlused võlusid kuulajaid oma sisurikkuse, elava mõtlenägu, kujuka kõneviisi, rahvaliku keele ning hoogsa ja jõurikka ettekande tõttu. On küll õigus pidada K.-t siiaaale paremaks ning silmapaistvamaks eesti jutlustajate hulgas. Mainitud omadustest ning võimetest annab selge tunnistuse K.-e suurem jutlustekogu »Igavene Evangelium« (Tallinnas, 1889), mis leidis haruldaset sooja vastuvõtu, kuigi üksikutes jutlustes leiduvad realistlikud seisukorrajeldused osalist vasturääkimist põhjustasid. Peale jutlustekogu väljaandmise on K. esinenud haruldaset viljaka vaimuliku kirjanikuna. Tema sulest on veel ilmunud: 1. Patuste sõber (1883); 2. Kõige tarvilisem nimi (1883); 3. Nädala Päikene... (1888); 4. Kallim vara ilma peal (1891); 5. Meie Issanda Jeesuse Kristuse Armulaud (1891); 6. Lendav ja Immanuel... (1892); 7. Roosa Kannel... (1892); 8. Saaroni Valge Lill Pulmapäevaks. Perekonna-raamat (1894); 9. Ölipuulehed... (1897); 10. Tasased häälled tormilisel ajal (1900); 11. Suur-Reede ehk Paastukannel (1901); peale nende rida vähemaid lendkirju: Roosa kiriku mälestuse raamat... (1893); Kunas on meie Issand Jeesus Kristus sündinud? (1898); Millal on meie Issand Jeesus risti löödud? (1899) j. t. K.-e vaimulikkude raamatute hulgas seisavad peale jutlustekogu silmapaistval kohal »Armulaud« ja »Perekonna-raamat«. Esimeses esineb K., andes seletust õhtusöömaaja seadmisest ning tähendusest, põhjaliku usuteadlasena, eriti Piibli tundjana, sügava müstitsismile kalduva ja teisteski kirjades avalduva usulist sümbolistikat harastava usumehena ning vaimurikka usulise mõtlejana. »Perekonna-raamatus« näeme usuliste seletuste kõrval huvitavat katset kokkukõlastada üldist vaimlist elu usulise eluga; tähelepanu väärib iseäranis K.-e püüd, mis varemaltki E. K. S.-is peetud kõnedes ilmunud, tungida Eesti rahva usulise ning kõlblise olemise sügavustesse tema vaimlise vanavara, eriti Kalevipoja loo kaudu, nagu ta üldse, olles eesti rahvaluule ning »Kalevipoja« põhjalik tundja, nendest suurejooneliselt ammutab andmeid eesti rahva hingelaadi selgitamiseks; edasi on tunnustatav K.-e katse leida sünteesi rahva hinge

usulise ning rahvusliku elemendi vahel. Üldiselt esinevad kõigis K.-e vaimulikkudes töedes samad iseloomustavad jooned, mis jutlusteski. »Roosa Kandles« leidub kogu usulisi luuletusi, milledest mõned võrdlemisi õnnestunud. K.-e usulise sisuga raamatud kuuluvad senises eesti vaimulikus kirjanduses kõige paremate hulka.

Oma usuteadlikes vaateis asub K. kindlal piibllisel seisukohal, kus usulised töed mitte ainult sisult, vaid ka kujult täiesti absoluutsetena olemas ning kahtlused võimalikud ei ole; sama kindlalt seisab K. ev.-lut. kiriku usutunnistuste alusel. Kirikupoliitilises küsimuses ei väljenda K. tegelikku huvi; ev.-lut. kirikut, ka Eestis, võtab ta teataval määral absoluutse suurusena, mille väärtust ühed oma tuimuses, teised põhjendamata vaenulikkuses ei suuda tunnustada. Üldse on K.-e mõtte- ja tundeilma keskpunktiks usuline tunne, mis annab lähtekoha ja mõõdupuu reaalse elu nähtuste hindamiseks. Jälgides tähelepanelikult ning sisemise osavõtuga Eesti avaliku elu sündmusi ning rahvuslikke püüdeid leiab K. oma usulistes kirjutistes juhust nende kohta oma arvamise ning otsuse avaldamiseks (vt. eriti »Tasased häälled tormilisel ajal«). Ta teeb seda otsekohele, paiguti koguni järsult, kuid jääb ikkagi usulisele pinnale, piirdudes sellesisuliste tunnete ning manitsuste avaldustega. K.-e veendumuse järel tulevad kodumaal ajaloolistel ning ühiskondlikel põhjustel üleskerkinud küsimused lahendada kristliku armastuse vaimus ning vastastikuse arusaamise püüdes ja kõigis rahvuslikes ning kultuurilises ettevõttes peab olema mõõduandev kristlik orientatsioon ja mõtteviis, mis seisab teistega võrreldes esimesel kohal. Üksiknähtusi puudutades ei esita K. raskuste kõrvaldamiseks mitte ligemaid vahendeid, vaid tuletab üldisest kristliku eetika seisukohast juhtmõtted teotsemiseks; seejuures ei hinda K. mitte küllalt mõnesuguste nähtuste paratamatust antud oludes ning võitlustes esinevate tegurite reaalselt ilmet. Kuid K. ei ole ega taha olla politikamees ega rahvajuht, vaid ainuüksi hingekarjane ning usuliste ja kõlbliste väärtuste ravitseja ja kasvataja. Sellest seisukohast on täiesti arusaadav K.-e äärmine tagasihoidlikkus sääraseski küsimuses, nagu kandideerimine tegeliku usuteaduse professori kohale Tartu ülikoolis, milleks talle ettepanek tehti (1900); kuna usulised ja teaduslikud huvid K.-t selle koha poole tõmbasid, tõukasid teda ometi otsustavalt eemale kiriku- ja rahvuspoliitilised vaatekohad, mis tema kandidatuuriga ühendati. Tegelik kirikuõpetajana seis K. alati otseses kokkupuutumises usuteadusega. Eriti huvitasid teda dogmaatika ja